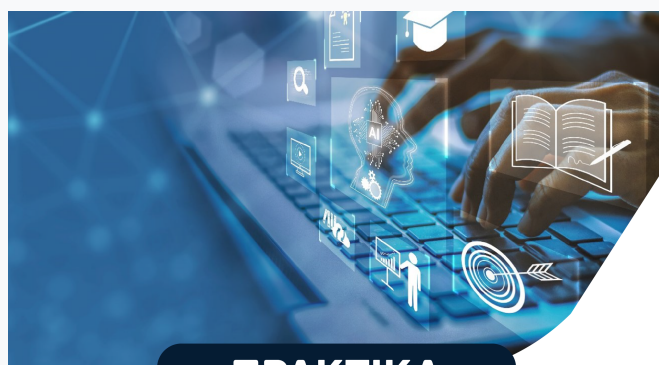

Διεθνές Συνέδριο για την Ανοικτή & εξ Αποστάσεως Εκπαίδευση

Τόμ. 13, Αρ. 1 (2026)

ICODL2025

ΠΡΑΚΤΙΚΑ

13ο Διεθνές Συνέδριο για την Ανοικτή & Εξ Αποστάσεως Εκπαίδευση

ISBN: 978-618-5335-27-4

Ανοικτή & Εξ Αποστάσεως Εκπαίδευση:

Οι Δεξιότητες του 21ου Αιώνα & η Πρόκληση της Τεχνητής Νοημοσύνης

ΤΟΜΟΣ 1

5-7/12 2025

ΕΑΠ Πάτρα & Εξ Αποστάσεως

Ο ρόλος και η χρήση των φόρουμ συζήτησης στο ΕΑΠ

Ελένη Ντρενογιάννη, Αργύριος Ψαλίδας, Ευαγγελία Μανούσου

doi: [10.12681/icodl.8559](https://doi.org/10.12681/icodl.8559)

Copyright © 2026, Ελένη Ντρενογιάννη, Αργύριος Ψαλίδας, Ευαγγελία Μανούσου

Άδεια χρήσης [Creative Commons Attribution-NonCommercial-ShareAlike 4.0](https://creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/4.0/).

Ο ρόλος και η χρήση των φόρουμ συζήτησης στο ΕΑΠ: Απόψεις φοιτητών της ΘΕ ΕΚΠ65

The Role and Use of Discussion Forums at HOU: Student Perspectives from the EKP65 Course

Ελένη Ντρενογιάννη Καθηγήτρια Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης edren@eled.auth.gr	Αργύρης Ψαλίδας Εκπαιδευτικός ΠΕ04.01 4 ^ο Γενικό Λύκειο Αργυρούπολης «Ανδρέας Δελμούζος» apsalidas@sch.gr	Ευαγγελία Μανούσου Επίκουρη Καθηγήτρια Ελληνικό Ανοικτό Πανεπιστήμιο manousoug@eap.gr
--	---	---

Περίληψη

Η παρούσα μελέτη εξετάζει τις απόψεις φοιτητών/τριών της ΘΕ ΕΚΠ65 του ΠΜΣ «Επιστήμες της Αγωγής» του ΕΑΠ για τον ρόλο και την χρήση των φόρουμ συζήτησης της πλατφόρμας study.eap.gr. Η εκπόνησή της βασίσθηκε στη μεικτή μεθοδολογική στρατηγική και το διαδοχικό εξηγητικό σχέδιο. Πραγματοποιήθηκε σε δύο φάσεις, στις οποίες συμμετείχαν 71 και 8 φοιτητές/τριες της ΕΚΠ65 αντίστοιχα. Με βάση τα ευρήματα, τα φόρουμ χρησιμοποιούνται κυρίως παθητικά, ως πηγές πληροφόρησης και ενημέρωσης. Οι φοιτητές/τριες φαίνεται να προτιμούν την αμεσότητα και οικειότητα των άτυπων ομάδων που συγκροτούν σε άλλα μέσα. Επισημαίνουν όμως την ύπαρξη πολλών ανασταλτικών παραγόντων, αλλά και την ανάγκη οργανωτικών, εκπαιδευτικών και τεχνολογικών βελτιώσεων, ενώ η ιδέα της υποχρεωτικής ή βαθμολογούμενης συμμετοχής αντιμετωπίζεται με αυξημένη επιφυλακτικότητα, αν όχι αρνητισμό.

Λέξεις-κλειδιά

Φόρουμ συζήτησης, εξ αποστάσεως τριτοβάθμια εκπαίδευση, φοιτητική συμμετοχή, Ελληνικό Ανοικτό Πανεπιστήμιο, αξιολόγηση συμμετοχής, ασύγχρονες διαδικτυακές συζητήσεις, μέσα κοινωνικής δικτύωσης

Abstract

This study explores the views of EKP65 postgraduate students at the HOU on the role and use of discussion forums in study.eap.gr. Using a mixed methodology with an

explanatory sequential design, it involved 71 and 8 students in two phases. Results show that forums are used passively for information and announcements, while students prefer the immediacy of informal groups on other platforms. They also point to several inhibiting factors and stress the need for organizational, pedagogical, and technological improvements. Proposals for mandatory or graded participation are met with increased skepticism, if not outright disapproval.

Keywords

Discussion forums, distance education, higher education, student participation, Hellenic Open University, participation assessment, asynchronous discussions, social media

Εισαγωγή

Τα φόρουμ συζήτησης (discussion forums) συνιστούν εργαλεία ασύγχρονης επικοινωνίας, στα οποία οι συμμετέχοντες/ουσες δημοσιεύουν αναρτήσεις, ανταποκρίνονται σε σχόλια άλλων και αλληλεπιδρούν γύρω από θεματικά διαμορφωμένες ενότητες ή δομημένα «νήματα» συζήτησης (Κεσσανίδης & Παπασταματίου, 2011). Στην ανοικτή και εξ αποστάσεως τριτοβάθμια εκπαίδευση, τα φόρουμ συχνά ενσωματώνονται σε πλατφόρμες ηλεκτρονικής μάθησης και χρησιμοποιούνται ευρέως για την ενίσχυση της επικοινωνίας μεταξύ φοιτητών και διδασκόντων, την επίλυση αποριών, την ανάπτυξη ιδεών και τη διευκόλυνση της συνεργασίας μεταξύ όλων. Στο πλαίσιο αυτό και με δεδομένες την έλλειψη φυσικής παρουσίας και άμεσης επικοινωνίας, τα φόρουμ διαδραματίζουν καίριο ρόλο ως μέσα γεφύρωσης της απόστασης μεταξύ φοιτητών και διδασκόντων. Μέσω αυτών, ενισχύονται τόσο οι γνωστικές όσο και οι κοινωνικο-συναισθηματικές διαστάσεις της μάθησης (Μπαγγέα κ.συν., 2022· Baxter & Haycock, 2014) και η αξιοποίησή τους μπορεί να συνεισφέρει στην καλλιέργεια ικανοτήτων κριτικής σκέψης και την εμπλοκή των φοιτητών/τριών με το γνωστικό περιεχόμενο επιδρώντας θετικά στις ακαδημαϊκές επιδόσεις (Baxter & Haycock, 2014· Du et al., 2022).

Ωστόσο, η χρήση των φόρουμ δεν είναι πάντοτε αυτονόητη ή ομοίμορφη. Η φοιτητική συμμετοχή κυμαίνεται από δυναμικά ενεργή έως έντονα παθητική

(Brunton et al., 2022· Fehrman & Watson, 2021), ενώ προβληματισμοί έχουν διατυπωθεί σχετικά με την αποτελεσματικότητά τους ως εργαλείων αλληλεπίδρασης (Fehrman & Watson, 2021· Alzahrani, 2017). Παράγοντες όπως η υποχρεωτικότητα της συμμετοχής, το επίπεδο υποστήριξης από τους διδάσκοντες, η εμπειρία και εξοικείωση με το τεχνολογικό/επικοινωνιακό περιβάλλον, καθώς και οι προσωπικές/κοινωνικές ανάγκες επηρεάζουν σημαντικά τον βαθμό και τα χαρακτηριστικά της συμμετοχής (Alzahrani, 2016· Salter & Conneely, 2015). Από την άλλη μεριά, ερευνητικά δεδομένα από το ελληνικό πλαίσιο επισημαίνουν την «αναιμική» συμμετοχή των φοιτητών/τριών στα τυπικά πανεπιστημιακά φόρουμ (Kagklis et al., 2015· Μπαγγέα κ.συν., 2022· Μυστακίδου & Κολοκυθά, 2017· Βλαχοπάνου & Παπαδάκης, 2019), την προτίμηση προς εναλλακτικές και άτυπες μορφές επικοινωνίας διαφόρων μέσων κοινωνικής δικτύωσης (Μυστακίδου & Κολοκυθά, 2017· Βλαχοπάνου & Παπαδάκης, 2019), και την ανάγκη λήψης μέτρων και υιοθέτησης στρατηγικών για την τόνωση της αξιοποίησής τους στην εξ αποστάσεως εκπαιδευτική διαδικασία (Μπαγγέα κ.συν., 2022).

Λαμβάνοντας υπόψη τις παραπάνω διαπιστώσεις, η παρούσα μελέτη επιδιώκει να συμβάλει σε μια πιο συστηματική και επικαιροποιημένη κατανόηση της χρήσης των φόρουμ συζήτησης στην εξ αποστάσεως τριτοβάθμια εκπαίδευση, εστιάζοντας στο πλαίσιο του Ελληνικού Ανοικτού Πανεπιστημίου και διερευνώντας μία σειρά από ανεξερεύνητες πλευρές τους, όπως τη συνολική αποτίμηση του ρόλου τους από την πλευρά των φοιτητών/τριών, τους παράγοντες που επηρεάζουν την αξιοποίησή τους και τις θέσεις απέναντι στην πιθανή ενσωμάτωση της χρήσης των φόρουμ στην αξιολόγηση των ακαδημαϊκών επιδόσεων των φοιτητών/τριών.

Βιβλιογραφική Επισκόπηση

Οι ασύγχρονες διαδικτυακές συζητήσεις μέσω φόρουμ προσφέρουν σημαντικά οφέλη. Ενισχύουν τη κατανόηση του γνωστικού περιεχομένου, βελτιώνουν την επικοινωνία, προάγουν την έκθεση σε διαφορετικές απόψεις και συμβάλλουν στη διαμόρφωση ενός αισθήματος κοινότητας στο ψηφιακό περιβάλλον (Decker & Beltran, 2016· Fehrman & Watson, 2021· Βλαχοπάνου & Παπαδάκης, 2019· Μυστακίδου & Κολοκυθά, 2017). Επιπλέον, η αξιοποίησή τους συχνά συσχετίζεται θετικά με τη βελτίωση της κριτικής σκέψης και των δεξιοτήτων γραφής (Nandi et al.,

2012· Shaw & Irwin, 2017· Torres & Statti, 2024), την αύξηση της αυτοπεποίθησης και της ακαδημαϊκής απόδοσης των φοιτητών/τριών (Alzahrani, 2017, 2016· Du et al., 2022). Η αποκόμιση όμως αυτών των ωφελειών εξαρτάται καταρχήν από τον βαθμό φοιτητικής συμμετοχής, ο οποίος παραμένει γενικά χαμηλός παρά τις διαφοροποιήσεις στους τρόπους εμπλοκής (Fehrman & Watson, 2021· DaSilva et al., 2019), ενώ η δημοσίευση σχολιασμών ή αναρτήσεων αποφεύγεται ελλείψει βαθμολογικού ή άλλου σαφούς κινήτρου (Alzahrani, 2016, 2017· Fehrman & Watson, 2021· Kipling et al., 2023· Du et al., 2022). Πλήθος αλληλοσυνδεόμενων παραγόντων επηρεάζει καθοριστικά τη συμμετοχή στα φόρουμ. Ένας από τους σημαντικότερους είναι η ενεργή και συστηματική παρουσία τόσο των συμφοιτητών όσο και των διδασκόντων στις συζητήσεις (Alzahrani, 2016· Nandi et al., 2012· Brunton et al., 2022· Torres & Statti, 2024). Εξίσου κρίσιμος είναι ο σχεδιασμός των συζητήσεων. Όταν είναι δομημένες, με σαφή στοχοθεσία, και για ενδιαφέροντα θέματα, οι φοιτητές κατανοούν καλύτερα τον ρόλο και τη χρησιμότητά τους, με αποτέλεσμα να δραστηριοποιούνται (Kipling et al., 2023· Fehrman & Watson, 2021· Salter & Conneely, 2015· Shaw & Irwin, 2017). Αντίθετα, η απουσία καθοδήγησης και σκοπού μπορεί να οδηγήσει σε χαμηλής ποιότητας παρεμβάσεις (Baxter & Haycock, 2014). Επιπλέον, η ευχρηστία και φιλικότητα του περιβάλλοντος και η επαρκής τεχνική υποστήριξη διευκολύνουν την πρόσβαση και μειώνουν τα εμπόδια, ειδικά για φοιτητές με περιορισμένες ψηφιακές δεξιότητες (Mohebi, 2023). Στον αντίποδα, το άγχος της έκθεσης, η έλλειψη χρόνου και η απουσία κινήτρων λειτουργούν ανασταλτικά, περιορίζοντας την ποιότητα και τη συχνότητα συμμετοχής (Brunton et al., 2022· Griffin & Roy, 2022).

Ένα από τα ισχυρότερα κίνητρα αύξησης της συστηματικής συμμετοχής είναι η προσμέτρησή της στην αποτίμηση της επίδοσης (Nandi et al., 2012· Du et al., 2022). Μελέτες (Alzahrani, 2017, 2016· Du et al., 2022) επισημαίνουν ότι όταν η συμμετοχή βαθμολογείται ή καθίσταται υποχρεωτική, οι φοιτητές/τριες συμμετέχουν πιο ενεργά. Κατ' επέκταση η αυξημένη χρήση επιδρά θετικά στην ακαδημαϊκή επίδοση, καθότι η τακτική εμπλοκή στις συζητήσεις ενισχύει δεξιότητες επιχειρηματολογίας και κατανόησης (Fehrman & Watson, 2021). Ωστόσο, η σύνδεση συμμετοχής στις συζητήσεις και αξιολόγησης έχει κόστος. Πολλοί/ές φοιτητές/τριες εκφράζουν άγχος και δυσφορία, ειδικά όταν τα κριτήρια αξιολόγησης δεν είναι διαφανή ή όταν

αισθάνονται ότι συμμετέχουν μόνο τυπικά (Gasmi, 2022·Griffin & Roy, 2022). Το αποτέλεσμα είναι συχνά η παραγωγή αναρτήσεων με επιφανειακό, πλασματικό ή υπερβολικά φορμαλιστικό ύφος, που περιορίζουν τον αυθορμητισμό και τη γνήσια αλληλεπίδραση.

Συμπερασματικά, η συμμετοχή στα φόρουμ προσφέρει σημαντικά οφέλη και συνδέεται στενά με τη μαθησιακή εμπειρία των φοιτητών/τριών, αλλά επηρεάζεται ταυτόχρονα από πολλές παραμέτρους. Υπό αυτό το πρίσμα, ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζει το πώς οι ίδιοι/ες οι φοιτητές/τριες του ΕΑΠ αντιλαμβάνονται τον ρόλο και τη χρησιμότητα των συζητήσεων, τα εμπόδια που αντιμετωπίζουν στη συμμετοχή τους, καθώς και την προοπτική ένταξης των φόρουμ στη διαδικασία αξιολόγησης.

Μεθοδολογικά στοιχεία

Σκοπός της παρούσας έρευνας ήταν η διερεύνηση των απόψεων φοιτητών/τριών της ΘΕ ΕΚΠ65 του ΠΜΣ «Επιστήμες της Αγωγής» του ΕΑΠ (ακαδημαϊκό έτος 2024-2025) για τον ρόλο και τη χρήση των φόρουμ συζήτησης της πλατφόρμας ηλεκτρονικής μάθησης study.eap.gr. Για την επίτευξη του ερευνητικού σκοπού αξιοποιήθηκε η μεικτή μεθοδολογική στρατηγική και συγκεκριμένα το διαδοχικό εξηγητικό σχέδιο (Sequential Explanatory Design), που περιλαμβάνει τη συλλογή και ανάλυση ποσοτικών δεδομένων, τα οποία αξιοποιούνται για την σχεδίαση και υλοποίηση μιας επακόλουθης φάσης διερεύνησης βασισμένης σε ποιοτικά δεδομένα με στόχο την σε βάθος ερμηνεία των ποσοτικών ευρημάτων (Creswell & Plano Clark, 2017· Bryman, 2016· Creswell et al., 2003). Οι μέθοδοι συλλογής δεδομένων που υιοθετήθηκαν ήταν το ερωτηματολόγιο και η συνέντευξη.

Κατά την ποσοτική φάση της μελέτης, συντάχθηκε ηλεκτρονικό ερωτηματολόγιο, το οποίο περιλάμβανε 4 θεματικές ενότητες ερωτήσεων, οι οποίες απηχούσαν τα ερευνητικά ερωτήματα της μελέτης, θεμελιώθηκαν με γνώμονα τα ευρήματα προγενέστερων μελετών στο πεδίο, και εξέταζαν τις απόψεις για: (α) τον ρόλο των φόρουμ συζήτησης στις εξ αποστάσεως σπουδές, (β) τη χρήση φόρουμ συζήτησης και άλλων μέσων επικοινωνίας, (γ) τους προτρεπτικούς και αποτρεπτικούς παράγοντες επίδρασης στη χρήση των φόρουμ, και (δ) την πιθανή συμπερίληψη της χρήσης των φόρουμ στην διαδικασία αξιολόγησης των ακαδημαϊκών επιδόσεων. Το ηλεκτρονικό ερωτηματολόγιο διαμοιράστηκε μέσω της πλατφόρμας study.eap.gr στο

σύνολο των 299 φοιτητών/τριών που παρακολουθούσαν την ΘΕ ΕΚΠ65 κατά το ακαδημαϊκό έτος 2024-2025 και συμπληρώθηκε από τους 71 εξ αυτών (ποσοστό απόκρισης 24%). Η συλλογή των δεδομένων πραγματοποιήθηκε τον Μάιο – Ιούνιο του 2025, περίοδο που επιλέχθηκε ώστε οι συμμετέχοντες/ουσες να έχουν ήδη αποκτήσει ικανοποιητική εμπειρία από την αξιοποίηση των φόρουμ της ΘΕ. Μετά την συλλογή των απαντήσεων τα δεδομένα αναλύθηκαν μέσω περιγραφικών στατιστικών μέτρων και τα κύρια ευρήματα αξιοποιήθηκαν για την σχεδίαση της ποιοτικής φάσης της μελέτης.

Το ποιοτικό σκέλος της έρευνας βασίσθηκε στην πραγματοποίηση διαδικτυακών ημιδομημένων συνεντεύξεων, διάρκειας 30-40 λεπτών, με 8 φοιτητές/τριες, οι οποίοι/ες είχαν ήδη συμπληρώσει το ερωτηματολόγιο (συμμετοχή 11% επί του αριθμού των 71 συμμετεχόντων/ουσών στο ποσοτικό σκέλος), και θέλησαν να συμμετέχουν σε συζητήσεις για τα φόρουμ, ύστερα από πρόσκληση που απεστάλη από τους ΣΕΠ της ΕΚΠ65, στο σύνολο των τμημάτων φοίτησης. Οι συνεντεύξεις πραγματοποιήθηκαν στα τέλη Ιουνίου 2025 και υποστηρίχθηκαν από οδηγό συνέντευξης με 20 ανοικτές ερωτήσεις, οργανωμένες στους ίδιους θεματικούς άξονες με αυτούς του ερωτηματολογίου. Ωστόσο, τα περιεχόμενα των ερωτήσεων των συνεντεύξεων διέφεραν, καθώς επιδίωκαν από τους/τις συμμετέχοντες/ουσες να περιγράψουν μέσω της προσφοράς παραδειγμάτων, να επεξηγήσουν αναλυτικά, να τεκμηριώσουν τις απόψεις τους, και να καταθέσουν προτάσεις βελτίωσης των φόρουμ συζήτησης. Οι ηλεκτρονικές ηχογραφήσεις των συνεντεύξεων μεταγράφηκαν σε 72 περίπου σελίδες κειμένου, οι οποίες μελετήθηκαν πολλές φορές και στη συνέχεια αναλύθηκαν και κωδικοποιήθηκαν μέσω ανάλυσης περιεχομένου έχοντας ως γνώμονα τους θεματικούς άξονες ερωτήσεων του ερωτηματολογίου.

Το προφίλ των συμμετεχόντων/ουσών

Το προφίλ των συμμετεχόντων/ουσών στην έρευνα αντικατοπτρίζει τα χαρακτηριστικά ενήλικων εκπαιδευομένων με πολλαπλές υποχρεώσεις. Στην ποσοτική φάση, η πλειονότητα των 71 συμμετεχόντων/ουσών ήταν γυναίκες (81,7%), ηλικίας 31-45 ετών (Κάτω των 30: 21%, Από 31-45: 61,9%, Άνω των 45:

16,8%). Οι περισσότεροι/ες διένυαν το 2ο έτος των μεταπτυχιακών σπουδών τους (81,7%) και κατά το έτος 2024-2025 παρακολουθούσαν τρεις ΘΕ (70,4%), επιδιώκοντας την ταχύτερη δυνατή ολοκλήρωση του προγράμματος παρά τον αυξημένο φόρτο. Οι περισσότεροι/ες εργάζονταν σε καθεστώς πλήρους απασχόλησης (80,3%), δήλωναν έγγαμοι ή σε συμβίωση (57,7%) και ανέφεραν αρκετές ευθύνες φροντίδας ή υποχρεώσεις εποπτείας παιδιών, συντρόφων, γονέων ή άλλων μελών της οικογένειάς τους (84,5%). Αντίστοιχα στην ποιοτική φάση της μελέτης οι 8 συμμετέχοντες/ουσες (5 γυναίκες και 3 άνδρες) ήταν ηλικίας 36 έως 56 ετών. Όλοι/ες βρίσκονταν στο 2ο έτος των σπουδών τους, παρακολουθώντας τρεις ΘΕ, και εργάζονταν με πλήρη απασχόληση. Έξι ήταν έγγαμοι/ες με παιδιά. Συνολικά, το δείγμα της ποιοτικής φάσης αντανάκλασε βασικά χαρακτηριστικά της πλειονότητας των συμμετεχόντων/ουσών στην ποσοτική φάση, επιβεβαιώνοντας την εικόνα ενός/μιας ενήλικα, εργαζόμενου/ης φοιτητή/τριας με αυξημένες οικογενειακές και επαγγελματικές υποχρεώσεις, που όμως είναι εστιασμένος/η στην επιτάχυνση της ολοκλήρωσης των σπουδών, παρά τις δυσμενείς συνθήκες.

Τα αποτελέσματα της μελέτης

Ρόλος και Σημαντικότητα των φόρουμ συζήτησης

Από τα ευρήματα της μελέτης, αναδεικνύεται ότι οι φοιτητές/τριες εκτιμούν τον ρόλο των φόρουμ ως χρήσιμο και βοηθητικό (93% στα ερωτηματολόγια και 8/8 στις συνεντεύξεις), ωστόσο τον αντιλαμβάνονται κυρίως ως ενημερωτικό και πληροφοριακό. Πιο συγκεκριμένα, το 88,7% των συμμετεχόντων/ουσών θεώρησε ότι ο βασικός ρόλος του φόρουμ είναι η ενημέρωση για τις ΘΕ (γραπτές εργασίες, εξετάσεις κ.λπ.), ενώ το 77,5% ανέδειξε τη σημασία του στη διαχείριση αποριών που σχετίζονται με το περιεχόμενο των ΘΕ και την επικοινωνία με τον ΣΕΠ. Η αλληλεπίδραση με συμφοιτητές/τριες (59,2%) και η επίλυση διαδικαστικών αποριών (57,7%) αναφέρθηκαν σε μικρότερο βαθμό. Τα στοιχεία αυτά συναινούν σε μεγάλο βαθμό με τα ευρήματα των συνεντεύξεων, στις οποίες οι περισσότεροι/ες φοιτητές/τριες περιγράφουν το φόρουμ ως «πίνακα ανακοινώσεων» ή «βάση πληροφοριών», που αξιοποιείται κυρίως για την εύρεση υλικού, οδηγιών και επίσημων ανακοινώσεων.

«Ενημέρωση. Αν ήθελα κάποια απορία, να ρωτήσω κάτι το ΣΕΠ, θα επικοινωνούσα άμεσα μαζί του. Δεν θα το αναρτούσα στο φόρουμ. Αν ήθελα αλληλεπίδραση, θα είχα τις ομαδικές. Καθαρά για ενημέρωση. Κατ' εμένα είναι καθαρά ενημέρωση το φόρουμ. Εμένα, δηλαδή, με βοήθησε έτσι» (Συν.8)

Παρότι ο ρόλος της αλληλεπίδρασης και επικοινωνίας με τον/την ΣΕΠ και τους συμφοιτητές/τριες αναγνωρίζεται ως πολύ σημαντικός (5/8 στις συνεντεύξεις), δεν φαίνεται να εξυπηρετείται ικανοποιητικά στην πράξη.

«Ο πιο σημαντικός για μένα είναι η επικοινωνία με τους ΣΕΠ και με τους συμφοιτητές μου...αλλά έχει αντικατασταθεί με άλλους τρόπους που έχουμε βρει εμείς. Δηλαδή θα μπορούσε να είναι έτσι λίγο πιο οργανωμένο και επαγγελματικό, προσαρμοσμένο στις σύγχρονες ανάγκες και να μας βοηθήσει πραγματικά» (Συν.6)

Τα ποσοτικά ευρήματα δείχνουν ότι σημαντικό ποσοστό φοιτητών/τριών συμφωνεί με την ανάγκη αναδιαμόρφωσης του φόρουμ, τόσο σε τεχνολογικό (74,7%) όσο και σε παιδαγωγικό επίπεδο (67,6%). Αντίστοιχα στις συνεντεύξεις, οι περισσότεροι (6/8) πρότειναν τεχνικές βελτιώσεις, όπως πιο φιλική πλοήγηση και διαδραστικές λειτουργίες, ενώ αρκετοί υπογράμμισαν την ανάγκη το φόρουμ να συνδεθεί ουσιαστικά με τη μαθησιακή διαδικασία (5/8). Συνολικά, η σημασία του φόρουμ ως εκπαιδευτικού εργαλείου αναγνωρίζεται, αλλά θεωρείται πως δεν αξιοποιείται πλήρως και απαιτεί στοχευμένες παρεμβάσεις για να λειτουργήσει πιο αποτελεσματικά στις εξ αποστάσεως σπουδές.

Συχνότητα και τρόπος συμμετοχής στα φόρουμ συζήτησης

Με βάση τα ευρήματα, η χρήση των φόρουμ είναι κυρίως παθητική, πληροφοριακού χαρακτήρα και επιλεκτική ως προς τον τρόπο και τη συχνότητα συμμετοχής. Στην ποσοτική φάση, το 63,4% των φοιτητών/τριών δήλωσε ότι παρακολουθεί τις αναρτήσεις άλλων, αλλά σπάνια συνεισφέρει ενεργά, ενώ το 25,4% περιορίζεται αποκλειστικά στην ανάγνωση. Η συστηματική, ενεργή συμμετοχή καταγράφεται σε πολύ χαμηλά ποσοστά, με μόλις το 7% να αναρτά δικές του ερωτήσεις ή απαντήσεις και ένα επιπλέον 2,8% να απαντά σε αναρτήσεις άλλων. Τα ευρήματα από τις συνεντεύξεις εμπλουτίζουν αυτές τις διαπιστώσεις, φωτίζοντας το πλαίσιο και τις συνθήκες που επηρεάζουν τη χρήση του φόρουμ.

«Τρομερή έλλειψη χρόνου. Οπότε έμπαινα, έβλεπα τους τίτλους,...αν είναι κάτι από το συντονιστή, θα το διάβαζα. Διαφορετικά σε φοιτητές, σχόλια και τέτοια δεν έμπαινα» (Συν.7). «Κάθε δεύτερη μέρα σίγουρα θα μπω. Η αγωνία μου ήταν μήπως έχει ανεβάσει κάτι ο ΣΕΠ και θα πρέπει να το πάρω και να το χρησιμοποιήσω στην εβδομαδιαία μελέτη» (Συν.4)

Με βάση τα δεδομένα των συζητήσεων, η συχνότητα επίσκεψης των φόρουμ ποικίλλει, από καθημερινή έως εβδομαδιαία ή σποραδική (1 φορά ανά δύο ή τρεις εβδομάδες), με βασικούς καθοριστικούς παράγοντες τον φόρτο εργασίας, τις προσωπικές ανάγκες και την εξοικείωση με την πλατφόρμα. Τέσσερις από τους οκτώ συμμετέχοντες/ουσες ανέφεραν ότι η σχέση τους με το φόρουμ βελτιώθηκε στο 2ο έτος, καθώς η εξοικείωση ήταν μεγαλύτερη, η χρήση συχνότερη και, σε ορισμένες περιπτώσεις, πιο ουσιαστική σε γνωστικό-εκπαιδευτικό επίπεδο, κυρίως σε ΘΕ όπου υπήρχε υποστηρικτική παρουσία και περισσότερο υλικό.

«Φέτος αυτό που διαπίστωσα είναι ότι διαμοιράστηκε υλικό. Υπήρξε μία, θα έλεγα, πιο έντονη αλληλεπίδραση μέσω του φόρουμ, η οποία πήγαινε και στο εκπαιδευτικό κομμάτι περισσότερο» (Συν.3)

Κοινή διαπίστωση όλων ήταν ότι το φόρουμ χρησιμοποιείται κυρίως για ενημέρωση σχετικά με εργασίες, ΟΣΣ, εξετάσεις, και για άντληση οδηγιών και υλικού από τους ΣΕΠ μετά τις ΟΣΣ. Η ενεργή συμμετοχή με ανάρτηση προσωπικών ερωτήσεων ή σχολίων φαίνεται να είναι εξαιρετικά περιορισμένη και αποσπασματική, καθώς μόνο δύο αναφέρθηκαν σε παρεμβάσεις σχετικές με το περιεχόμενο των ΘΕ.

Σύγκριση Φόρουμ με άλλα Μέσα Επικοινωνίας και Κοινωνικής Δικτύωσης

Με βάση τα ποσοτικά ευρήματα η συντριπτική πλειονότητα των φοιτητών/τριών (94,4%) χρησιμοποιεί διάφορα μέσα κοινωνικής δικτύωσης (στο εξής ΜΚΔ, όπως Facebook, Viber, WhatsApp, κ.ά.) ως εναλλακτικούς ή συμπληρωματικούς διαύλους επικοινωνίας, εκτός των επίσημων φόρουμ του ΕΑΠ. Τα μέσα αυτά φαίνεται να αξιοποιούνται κυρίως για θέματα που αφορούν εργασίες, ύλη και εξετάσεις (91%) ή για διευκρινίσεις σε διαδικαστικά ζητήματα (58%). Σημαντικό ποσοστό (70,1%) τα αξιοποιεί και για κοινωνική-συναισθηματική στήριξη, ενισχύοντας την αίσθηση ομαδικότητας. Πιο περιορισμένη είναι η χρήση για ανταλλαγή υλικού (52,2%) ή

τεχνικές συμβουλές (46,3%), όπως την κατασκευή σχεδίων ή την μετάφραση κειμένων. Τα δεδομένα αυτά υποδηλώνουν ότι, παρότι τα επίσημα φόρουμ του ΕΑΠ περιορίζονται κυρίως σε ρόλο ενημερωτικό, τα ΜΚΔ καλύπτουν πληρέστερα τις ανάγκες των φοιτητών για άμεση, λειτουργική, οικεία και συναισθηματικά ασφαλή επικοινωνία, γεγονός που επιβεβαιώνεται και από τα ποιοτικά ευρήματα.

Από τις συνεντεύξεις προκύπτει ότι οι 6 από τους 8 φοιτητές/τριες συμμετείχαν σε ανεπίσημες ομάδες επικοινωνίας (κυρίως μέσω Viber ή Facebook), ενώ δύο δεν τις χρησιμοποίησαν. Η συμμετοχή σε αυτές τις ομάδες ενισχυόταν σε περιόδους έντονης δραστηριότητας, όπως πριν από προθεσμίες ή τελικές εξετάσεις. Κάποιοι φοιτητές δήλωσαν ότι δεν «πολυσυμμετείχαν», αλλά παρακολουθούσαν τακτικά τις συζητήσεις ως «παρατηρητές», πρακτική που αντανακλά πλήρως τα ποσοτικά ευρήματα, σύμφωνα με τα οποία η χρήση άλλων μέσων κοινωνικής δικτύωσης φτάνει στο 94,4%, αλλά η ενεργός συμμετοχή δεν είναι πάντοτε δεδομένη. Οι άτυπες ομάδες αξιοποιούνται για διευκρινίσεις (πχ. υπενθυμίσεις ΟΣΣ, εργασίες) και συζητήσεις σχετικές με τις εργασίες και τις εξετάσεις, ενώ σε ορισμένες περιπτώσεις ανταλλάσσεται υλικό ή συγκρίνονται οδηγίες μεταξύ διαφορετικών τμημάτων και ΣΕΠ. Σημαντικότερη όμως φάνηκε να είναι η ψυχολογική και κοινωνική διάσταση της λειτουργίας τους, καθώς με βάση τις δηλώσεις των φοιτητών/τριών ενίσχυαν την αίσθηση του «ανήκειν», παρείχαν στήριξη σε περιόδους άγχους, και λειτουργούσαν ως περιβάλλοντα άτυπης και οικείας επικοινωνίας.

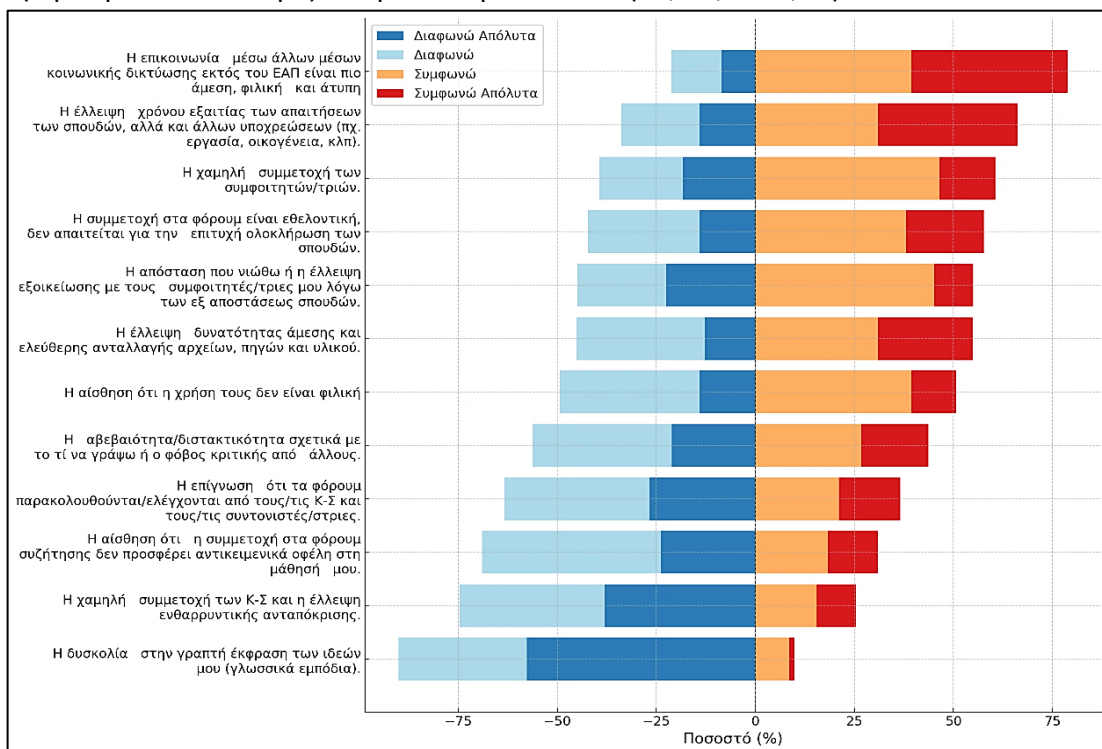
«Όχι ότι γινόταν κάτι πολύ διαφορετικό ή ότι ανταλλάσσαμε απόψεις πάνω στην ύλη μας ή σε μια εργασία. Λίγο πιο πολύ θα το έλεγα στο εμπυχωτικό κομμάτι. Εκεί νομίζω παίζει λίγο ρόλο παραπάνω το εκτός forum δίκτυο» (Συν.4). «Θέλουμε να μιλάμε μεταξύ μας, ο ένας θυμίζει στον άλλον deadlines, αν ανέθηκε η εργασία» (Συν.5). «Εμένα μου δημιουργούσε ασφάλεια το να ξέρω ότι μπορώ ανά πάσα στιγμή να επικοινωνήσω με τους υπόλοιπους του τμήματος...Είναι σαν μία τάξη που μιλάς και μοιράζεσαι...λειτουργεί αγχολυτικά» (Συν.6).

Δύο φοιτητές/τριες, ωστόσο, επέλεξαν να μην συμμετέχουν σε αυτές τις ομάδες, επικαλούμενοι/ες υπερβολικό «θόρυβο», αποσπασματικότητα, πιθανή παραπληροφόρηση και ανεύθυνες τοποθετήσεις, χωρίς προσφορά λύσεων σε απορίες. Όπως ανέφεραν, προτίμησαν να στηρίζονται κυρίως στο φόρουμ, το email ή την απευθείας επικοινωνία με τον/την ΣΕΠ.

«Οι απορίες μου λύνονταν στον χώρο του τμήματος...Με απόλυτη βεβαιότητα το μόνο που γίνεται (στις ομαδικές) είναι ότι με αγχώνει, ...γίνεται πολύς ντόρος για το τίποτα χωρίς να δίνεται ουσιαστικά λύση σε κάποια από τις απορίες» (Συν.3). «Διαπίστωσα ότι ήταν τεράστιος ο θόρυβος σε επίπεδο επικοινωνίας. Υπήρξαν κάποιες καλές τοποθετήσεις αλλά οι περισσότερες ήταν ανεύθυνες, περισσότερο διαχείριση άγχους» (Συν.1)

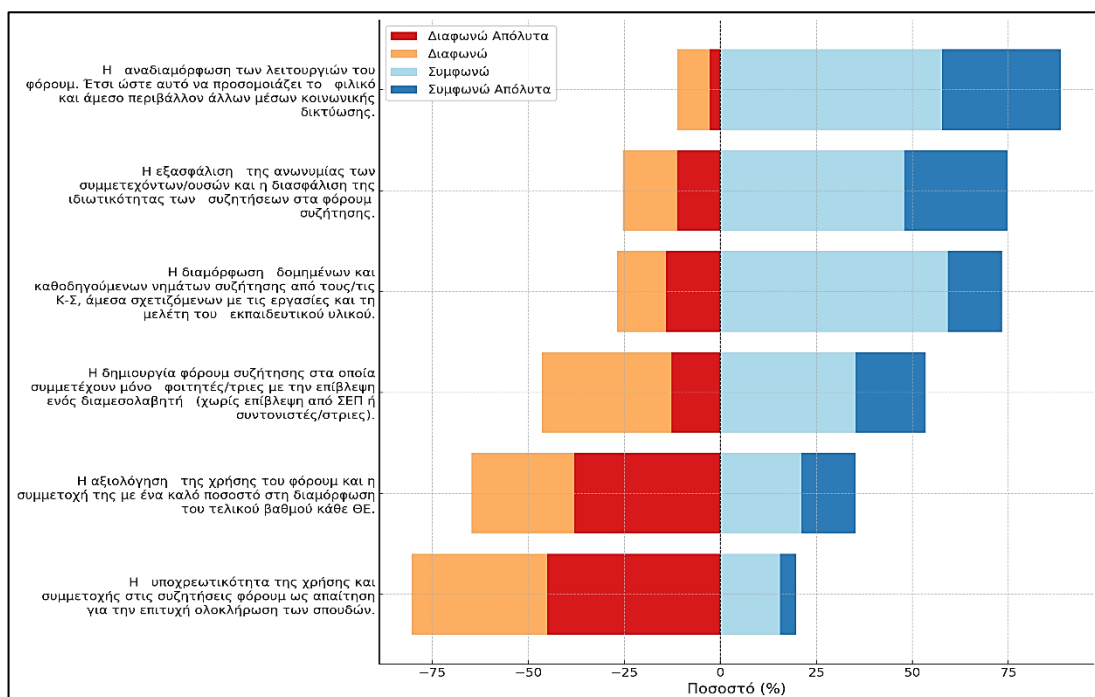
Συνολικά, τα ευρήματα υποδεικνύουν ότι οι άτυπες ομάδες μάλλον δεν υποκαθιστούν την επίσημη πληροφόρηση, αλλά καλύπτουν κρίσιμες πλευρές της φοιτητικής εμπειρίας, που σχετίζονται με την μη ακαδημαϊκή αλληλεπίδραση, τη συναισθηματική ενδυνάμωση και την αίσθηση κοινότητας.

Προτρεπτικοί και αποτρεπτικοί παράγοντες επίδρασης: Τα ευρήματα του ποσοτικού σκέλους της μελέτης είναι ενδεικτικά της ύπαρξης ενός πλέγματος θετικών και αρνητικών παραγόντων, που επηρεάζουν τη συμμετοχή των φοιτητών/τριών στα τυπικά φόρουμ. Μεταξύ των ανασταλτικών παραμέτρων (Γράφημα 1), κυρίαρχη τοποθετείται η αντίληψη ότι άλλα μέσα επικοινωνίας (π.χ. Viber, Facebook) είναι πιο άμεσα, οικεία και φιλικά (Ποσοστό συμφωνίας 78.9%, M=3,10), στοιχείο που συνδέεται άμεσα με τη μεγάλη αποδοχή της πρότασης για αναδιαμόρφωση του φόρουμ ώστε να θυμίζει περισσότερο τα ΜΚΔ (88,7%, M=3,17).

Γράφημα 1: Ποσοστά συμφωνίας/διαφωνίας φοιτητών/τριών σε δηλώσεις σχετικές με πιθανούς παράγοντες που ενδέχεται να επιδρούν αποτρεπτικά στη χρήση των φόρουμ του ΕΑΠ

Άλλος σημαντικός αποτρεπτικός παράγοντας είναι η έλλειψη χρόνου εξαιτίας πολλαπλών υποχρεώσεων (66,2%, M=2,87), ενώ η χαμηλή συμμετοχή συμφοιτητών/τριών (60,6%, M=2,56) και η μη υποχρεωτική φύση του φόρουμ (57,7%, M=2,63) ενισχύουν την αποστασιοποίηση. Εμπόδιο θεωρείται και η αδυναμία άμεσης ανταλλαγής αρχείων (54,9%, M=2,66). Μικρότερη σημασία φαίνεται να έχουν η περιορισμένη υποστήριξη από Κ-Σ (25,4%, M=1,97) και η δυσκολία στη γραπτή έκφραση (9,9%, M=1,54). Η εκτεταμένη διαφωνία με τη δήλωση ότι το φόρουμ δεν προσφέρει μαθησιακά οφέλη επιβεβαιώνει τη θετική του συμβολή στη μάθηση.

Γράφημα 2: Ποσοστά συμφωνίας/διαφωνίας φοιτητών/τριών σε δηλώσεις σχετικές με πιθανούς παράγοντες που ενδέχεται να επιδρούν ενθαρρυντικά στη χρήση των φόρουμ του ΕΑΠ

Στους ενθαρρυντικούς παράγοντες (Γράφημα 2), πέρα από την αναδιαμόρφωση του φόρουμ, υψηλά ποσοστά συγκεντρώνουν η ανάγκη για ανωνυμία και ιδιωτικότητα (74,7%, M=2,90), και για πιο δομημένη καθοδήγηση από τους ΣΕΠ (73,2%, M=2,73). Αντίθετα, η ιδέα της υποχρεωτικής συμμετοχής απορρίπτεται σχεδόν καθολικά (80,3% διαφωνία, M=1,79), ενώ και η πρόταση για βαθμολόγηση της συμμετοχής συγκεντρώνει χαμηλή αποδοχή και αντιμετωπίζεται με σκεπτικισμό (35,2%, M=2,11). Οι παραπάνω διαπιστώσεις ενισχύονται από τα ποιοτικά δεδομένα. Οι παράγοντες που εντοπίστηκαν μέσα από τις αφηγήσεις των φοιτητών/τριών, αναδεικνύουν ως

βασικά αποθαρρυντικά στοιχεία την έλλειψη χρόνου (6 στους 8) και τη σύγκριση του φόρουμ με πιο άμεσα, ευέλικτα και λειτουργικά εργαλεία επικοινωνίας (6 στους 8), όπως τα ΜΚΔ. Μία πρόσθετη παράμετρος που ανέκυψε επιτακτικά στις συζητήσεις, αναφερόταν στα ζητήματα ανωνυμίας και τη διστακτικότητα που προκαλεί η επίβλεψη του φόρουμ από ΣΕΠ και συντονιστές (5 στους 8), ένα γεγονός που φαίνεται να δημιουργεί άγχος για την ποιότητα διατύπωσης και την εγκυρότητα των αναρτήσεων.

«Η έλλειψη χρόνου είναι ένας παράγοντας...δεν μπορείς να αφιερώνεις πάρα πολύ χρόνο στο φόρουμ. Ο χρόνος είναι πολύ συγκεκριμένος» (Συν.4). «Νιώθεις ότι μπορεί να διαβαστεί κάτι που δεν θες να διαβαστεί... και το νιώθεις πιο απρόσωπο. Στο Viber δεν σε ελέγχει κάποιος άλλος. Κάτι που δεν το έχεις στην πλατφόρμα» (Συν.8). «Και αυτό φοβόμουν ότι κάθε μου ανάρτηση θα έπρεπε να είναι πολύ επεξεργασμένη, να έχω όντως μελετήσει. Να είναι πραγματική η απορία μου και όχι έτσι για να γεμίσω το φόρουμ...» (Συν.2)

Οι φοιτητές/τριες κατέθεσαν σειρά προτάσεων για τη βελτίωση της λειτουργίας του φόρουμ, οι οποίες, ανάλογα με τις ανάγκες και τα χαρακτηριστικά τους, συγκλίνουν σε 4 βασικές κατευθύνσεις. Αρκετοί (6 στους 8) πρότειναν την οργανική ένταξη του φόρουμ στην εβδομαδιαία μελέτη και εισηγήθηκαν την ανάθεση δραστηριοτήτων ή ερωτημάτων προς συζήτηση σε σχέση με την εξεταστέα ύλη, την ερμηνεία δύσκολων όρων ή την αξιοποίηση υλικού που δεν αναδεικνύεται στις γραπτές εργασίες. Η αξιοποίηση αυτή θα μπορούσε να ενισχύσει τη γνωστική εμπλοκή και να προσφέρει καθοδήγηση στη μελέτη, καθιστώντας το φόρουμ λειτουργικό μέρος της μαθησιακής διαδικασίας.

«Θα μπορούσαν να τίθενται κάποια θέματα, κάποιες ερωτήσεις, πάνω στην ύλη της εβδομάδας. Και να λέει ο καθένας την γνώμη του... σαν μια πιο ανοιχτή κουβέντα...σαν σχολιασμό σε μια κεντρική ιδέα της εβδομάδας» (Συν.4). «θα ήθελα να μου απαντάνε, να μου μιλάνε. Να μιλάω. Πως υπάρχει στα μικρότερα γκρουπ ας πούμε σε Viber, Messenger ... αυτό βοηθάει πολύ και στην ψυχολογία του φοιτητή» (Συν.6).

Παράλληλα, εκφράστηκε η ανάγκη ενίσχυσης της κοινωνικής και συναισθηματικής διάστασης της συμμετοχής. Κάποιοι/ες πρότειναν οι ΣΕΠ να έχουν συστηματική και εμπυχωτική παρουσία (3 στους 8), όχι μόνο απαντώντας σε απορίες αλλά και με ανθρώπινο τόνο (ευχές, ενθάρρυνση), ώστε να ενισχύεται η αίσθηση κοινότητας. Ιδιαίτερη έμφαση δόθηκε στην ανάγκη μεταστροφής των λειτουργιών του φόρουμ

προς το φιλικότερο, με προτάσεις για τη δημιουργία ξεχωριστής εφαρμογής για κινητά (6 στους 8), με βελτιωμένες ειδοποιήσεις και διαδραστικές δυνατότητες (όπως ενδείξεις προβολής μηνυμάτων, δυνατότητα χρήσης ψευδώνυμου, ιδιωτικά “δωμάτια” φοιτητών/τριών για ανεπίσημη επικοινωνία, ενσωμάτωση δυνατοτήτων τηλεδιάσκεψης). Τέλος, συζητήθηκαν τρόποι ενίσχυσης της συμμετοχής μέσω κινήτρων και θεσμικής υποστήριξης. Προτάθηκε η βαθμολογική πριμοδότηση της συμμετοχής (π.χ. με μισό βαθμό ανά εργασία), αλλά και ο ορισμός ενός συγκεκριμένου ειδικού μέλους ΣΕΠ ανά ΘΕ, που θα έχει την αποκλειστική ευθύνη λειτουργίας του.

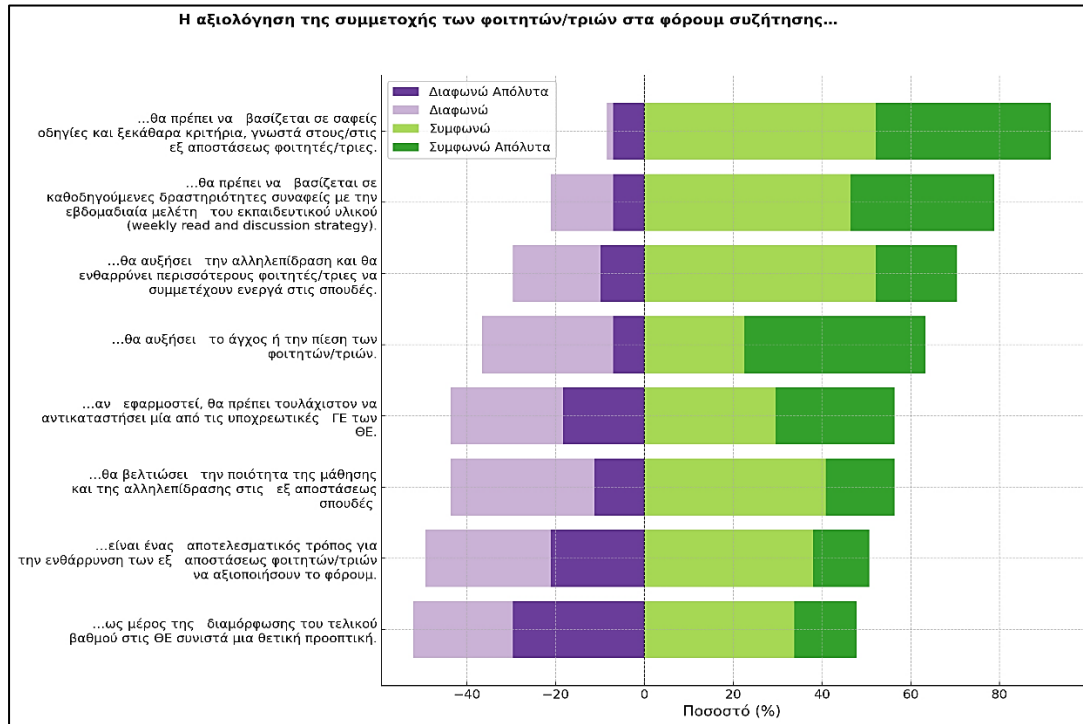
«Αν ήταν μια ξεχωριστή εφαρμογή, που μπορούσαμε να την κατεβάσουμε στο κινητό, σίγουρα οι φοιτητές θα ήταν πιο ενεργοί... ίσως θα μπορούσε να είναι ένας ΣΕΠ που το κάνει αυτό. Να έχει αυτό το συγκεκριμένο ρόλο. Να κρατάει ενεργό το φόρουμ στην 65, στην 63. (Θα ήταν) σα να μας έκαναν μάθημα δύο άνθρωποι» (Συν. 5). «Θα ήταν κίνητρο, για να είμαι ειλικρινής να δίνει ένα...πριμ πάρα πολύ μικρό βέβαια, στη βαθμολογία...ακόμα και μισός (βαθμός) θα ήταν κίνητρο» (Συν.8). «Ίσως η δυνατότητα τηλεδιάσκεψης... Εγώ, ας πούμε, δεν έχω δικό μου room» (Συν.2).

Συνολικά, οι φοιτητές/τριες φάνηκαν να επιθυμούν ένα φόρουμ λιγότερο «επιτηρούμενο» και πιο διαλογικό, υποστηρικτικό και ενταγμένο στη εκπαιδευτική διαδικασία, που να καλύπτει γνωστικές, αλλά και κοινωνικές ανάγκες της εξ αποστάσεως εκπαίδευσης.

Απόψεις για την πιθανή αξιολόγηση της συμμετοχής στα φόρουμ

Με καταγεγραμμένα τα υψηλά ποσοστά διαφωνίας των φοιτητών/τριών σε δηλώσεις περί αξιολόγησης (64,8%) και υποχρεωτικότητας (80,3%) της συμμετοχής ως παραγόντων ενίσχυσης της χρήσης των φόρουμ, οι απόψεις για τα πιθανά οφέλη και τα μειονεκτήματα της αξιολόγησης ήταν αναμενόμενα διφορούμενες προς αρνητικές (Γράφημα 3). Αν και αρκετοί φοιτητές/τριες θεωρούν πως η βαθμολόγηση μπορεί να ενισχύσει την αλληλεπίδραση (70,4%, M=2,79) και ίσως να βελτιώσει τη μάθηση (56,4%, M=2,61), παρουσιάζονται διχασμένοι ως προς τη συνολική αξία της πρακτικής αυτής. Εμφανίζονται επιφυλακτικοί σχετικά με το αν η αξιολόγηση συνιστά αποτελεσματικό κίνητρο (50,7%, M=2,42) και η ένταξή της στον τελικό βαθμό δεν αποτιμάται θετικά (47,9%, M=2,32). Αντίθετα, οι περισσότεροι εκτιμούν ότι θα

εντείνει την πίεση και το άγχος (63,4%, M=2,97). Συμφωνούν όμως ισχυρά ότι, αν εφαρμοστεί, θα πρέπει να βασίζεται σε διαφανή και σαφή κριτήρια, γνωστά εκ των προτέρων (91,5%, M=3,24), και να συνδέεται με καθοδηγούμενες δραστηριότητες εβδομαδιαίας μελέτης (78,9%, M=3,04).

Γράφημα 3: Ποσοστά συμφωνίας/διαφωνίας φοιτητών/τριών σε δηλώσεις σχετικές με τη συμπερίληψη της χρήσης/συμμετοχής των φόρουμ στην αξιολόγηση της ακαδημαϊκής τους επίδοσης

Όσον αφορά το επιθυμητό ποσοστό συμμετοχής στη βαθμολογία, οι μισοί περίπου φοιτητές/τριες το τοποθετούν στο 5–10%, ενώ το 25% απέρριψε πλήρως την ιδέα επιλέγοντας 0%. Παράλληλα, σε ερώτηση σχετική με την προτιμώμενη μέθοδο αξιολόγησης της συμμετοχής, το 11,3% των φοιτητών/τριών δηλώνει ότι αυτή δεν πρέπει να αποτιμάται καθόλου. Από τους υπόλοιπους, το 54,9% θεωρεί την ποιότητα των συνεισφορών ως το σημαντικότερο κριτήριο, ενώ το 47,9% υποστηρίζει την αυτοαξιολόγηση. Αντίθετα, κριτήρια, όπως η ποσότητα των αναρτήσεων-δημοσιεύσεων ή η αξιολόγηση από τους/τις συμφοιτητές/τριες συγκέντρωσαν εμφανώς μικρότερα ποσοστά αποδοχής. Σε ανοικτή ερώτηση που τέθηκε στο ερωτηματολόγιο σχετικά με τις παραμέτρους που πρέπει να ληφθούν υπόψη προτού το ΕΑΠ εκκινήσει τη διαδικασία αξιολόγησης της συμμετοχής στα φόρουμ, οι 71 γραπτές απαντήσεις που λήφθηκαν φαίνεται να εστιάζουν σε συγκεκριμένες θεματικές, με προεξάρχουσα την ελλιπή διαθεσιμότητα χρόνου (Πίνακας 1).

Πίνακας 1: Απόψεις για τους παράγοντες που πρέπει να ληφθούν υπόψη από το ΕΑΠ πριν την έναρξη αξιολόγησης της συμμετοχής στα φόρουμ

<p>Η έλλειψη χρόνου λόγω πολλαπλών επαγγελματικών και οικογενειακών υποχρεώσεων που σε συνδυασμό με τις σπουδές μειώνουν την τακτική συμμετοχή (περίπου 28 απαντήσεις) <i>«Τη δυνατότητα και τη συχνότητα που μπορούν οι φοιτητές να συμμετέχουν στο forum εξαιτίας άλλων κοινωνικών, επαγγελματικών και οικογενειακών υποχρεώσεων»</i></p>
<p>Οι ατομικές προσωπικές ιδιαιτερότητες και τα συναισθηματικά εμπόδια (ντροπή, φόβος, δισταγμός) παρεμποδίζουν τη συμμετοχή (περίπου 12 απαντήσεις) <i>«Θα πρέπει να λάβουν υπόψη το πως νιώθουν κάποιοι φοιτητές (π.χ. ανασφάλεια, δισταγμό, ντροπή, φόβο)»</i></p>
<p>Τα κριτήρια αξιολόγησης της συμμετοχής, τα οποία πρέπει να είναι σαφή, αντικειμενικά και γνωστά εκ των προτέρων (περίπου 10 απαντήσεις) <i>«Η αξιολόγηση θα πρέπει να βασίζεται κυρίως στην ποιότητα της συμμετοχής και να λαμβάνει υπόψη ότι η ενεργή εμπλοκή μπορεί να εκδηλώνεται με διαφορετικούς τρόπους, όχι αποκλειστικά μέσω συχνών γραπτών παρεμβάσεων»</i></p>
<p>Την ανάγκη τεχνικής αναβάθμισης των φόρουμ και την κρισιμότητα της τεχνολογικής και εκπαιδευτικής υποστήριξης (περίπου 9 απαντήσεις) <i>«Ότι οι φοιτητές του ΕΑΠ δεν έχουν λόγο να χρησιμοποιούν τα φόρουμ συζήτησης του ΕΑΠ, εφόσον αλληλεπιδρούν μεταξύ τους χρησιμοποιώντας το viber και το messenger εύκολα, άμεσα και ιδιωτικά»</i></p>
<p>Την χρησιμότητα και τα αντικειμενικά παιδαγωγικά και κοινωνικά οφέλη της αξιολόγησης της συμμετοχής (περίπου 7 απαντήσεις) <i>«ΚΑΝΕΝΑΣ ΔΕΝ ΘΑ ΕΠΩΦΕΛΗΘΕΙ ΑΠΟ ΚΑΤΙ ΤΕΤΟΙΟ, ΘΑ ΕΙΝΑΙ ΑΚΟΜΑ ΜΙΑ ΑΓΓΑΡΕΙΑ ΧΩΡΙΣ ΝΟΗΜΑ»</i></p>

Τα δεδομένα των συνεντεύξεων φαίνεται να αποτυπώνουν με πιο αναλυτικό τρόπο τις ανάμεικτες, διφορούμενες και εν πολλοίς επιφυλακτικές απόψεις που εκφράστηκαν στα ερωτηματολόγια. Πιο συγκεκριμένα, οι απόψεις των φοιτητών/τριών μοιάζουν να κατηγοριοποιούνται σε τρεις διακριτές ομάδες. Η πρώτη ομάδα, (2 στα 8 άτομα), εκφράζει σαφή υποστήριξη προς την προοπτική βαθμολόγησης της συμμετοχής, θεωρώντας πως μπορεί να λειτουργήσει ως κίνητρο για μεγαλύτερη εμπλοκή, συμβάλλοντας θετικά τόσο στην αλληλεπίδραση όσο και στη μαθησιακή διαδικασία. Οι φοιτητές αυτοί προτείνουν ένα ποσοστό συμμετοχής της τάξεως του 5–10% ή έως 20% στον τελικό βαθμό, δίνοντας έμφαση στην ανάγκη αξιολόγησης της ποιότητας και όχι της ποσότητας των αναρτήσεων. Υπογραμμίζουν, επίσης, τη σημασία η συζήτηση να παραμένει εντός θέματος, να διατηρεί σαφή γνωστικό χαρακτήρα, και να μην αναλώνεται σε άσχετες ή επιφανειακές παρεμβάσεις.

«Νομίζω ότι θα συμμετείχα περισσότερο ... Ίσως αν ήταν υποχρεωτική η συμμετοχή και ήταν μέρος της αξιολόγησης, ίσως υπήρχε μεγαλύτερη αλληλεπίδραση μεταξύ των φοιτητών» (Συν.3)

Η δεύτερη ομάδα, (3 στους 8) εμφανίζεται οριακά θετικά διακείμενη, αλλά υπό προϋποθέσεις, εκφράζοντας ανάμεικτα συναισθήματα. Δεν απορρίπτουν την ιδέα

της αξιολόγησης, αλλά υπογραμμίζουν ότι η εφαρμογή της πρέπει να είναι αυστηρά καθοδηγούμενη, να μην απαιτεί υπερβολικό χρόνο, και να πραγματοποιείται με κάποια περιοδικότητα (πχ. ανά 1–2 εβδομάδες), εστιάζοντας αποκλειστικά σε γνωστικού περιεχομένου δραστηριότητες. Προτείνουν να υλοποιείται μέσω σύντομων, καλά οργανωμένων μικροδραστηριοτήτων από τους/τις ΣΕΠ, άμεσα συνδεδεμένων με την εξεταστέα ύλη. Επιπλέον, θεωρούν πως η αξιολόγηση θα πρέπει να έχει μικρή βαθμολογική βαρύτητα, ώστε να μην προκαλεί άγχος. Παρότι αναγνωρίζουν ότι αρχικά μια τέτοια πρακτική μπορεί να προκαλέσει αμηχανία ή πίεση, εκτιμούν ότι οι φοιτητές/τριες θα την αποδέχονταν ευκολότερα στην πορεία, εφόσον διαπίστωναν ότι προσφέρει εκπαιδευτικά οφέλη.

«... αν η συμμετοχή ήταν ολιγόλογη και για λίγο χρόνο θα ήταν απλά ένας παραπάνω λόγος στο να ακολουθήσω το πρόγραμμα της μελέτης λίγο πιο εντατικά. Αν έφερνε πολύ μεγάλο φόρτο εργασίας, με δεδομένες και τις εργασίες και τη μελέτη όχι, θα προτιμούσα να μην υπάρχει αξιολόγηση» (Συν.1). «Τα πλεονεκτήματα θα ήταν σίγουρα να ανεβεί και το γνωστικό και το κοινωνικό επίπεδο, θα βοηθούσε πάρα πολύ. Αλλά θεωρώ ότι ο δισταγμός είναι με ποιες προϋποθέσεις και με ποια κριτήρια» (Συν. 4)

Η τρίτη ομάδα (3 στους 8) εκφράζει έντονη αντίθεση στην προοπτική της αξιολόγησης. Οι εν λόγω φοιτητές/τριες θεωρούν ότι ένα τέτοιο μέτρο θα ενίσχυε το στρες, οδηγώντας σε φαινομενική, μη ουσιαστική συμμετοχή. Εκτιμούν μάλιστα ότι ενδέχεται να προκύψουν έντονες αντιδράσεις και αισθήματα καταναγκασμού, ιδιαίτερα λόγω των πολλαπλών υποχρεώσεών τους ως ενήλικων φοιτητών/τριών. Όπως σημείωσε μία φοιτήτρια, η αξιολόγηση ενδεχομένως να είχε κάποιο νόημα μόνο εάν συνοδεύταν από ελάφρυνση άλλων απαιτήσεων, όπως τη μείωση του αριθμού των εργασιών.

«Όχι, διαφωνώ, διαφωνώ σ' αυτό, γιατί πάντα το πιεστικό έχει μειονεκτήματα. Θα μας νευριάσει, θα μας εκνευρίσει, δεν έχει νόημα να γίνει κάτι τέτοιο. Θα μπει δηλαδή μία έξτρα υποχρέωση που δεν θα μας γεμίζει και θα μας απογοητεύσει στην ουσία...» (Συν.7). «Δεν θα ήθελα να εξαρτάται ο βαθμός μου από τη συμμετοχή μου στο φόρουμ. Το θεωρώ κάτι πολύ αρνητικό όσον αφορά την λειτουργία του ΕΑΠ» (Συν.8)

Σε κάθε περίπτωση, σχεδόν όλοι οι συμμετέχοντες/ουσες συμφωνούν στην ανάγκη η αξιολόγηση, αν τελικά υιοθετηθεί, να βασίζεται σε προσεκτικά επιλεγμένα, ποιοτικά κριτήρια. Παράλληλα, επισημαίνουν τις δυσκολίες στην αντικειμενική αποτίμηση της ποιότητας των παρεμβάσεων-αναρτήσεων και προβληματίζονται για το κατά πόσο

μια τέτοια διαδικασία θα μπορούσε να είναι δίκαιη και διαφανής. Δύο φοιτητές/τριες πρότειναν την ανάγκη για περαιτέρω εμπειριστατωμένη μελέτη μεγαλύτερης κλίμακας, η οποία θα αποσκοπεί στην ακριβέστερη αποτύπωση των απόψεων και των πιθανών αντιδράσεων του φοιτητικού πληθυσμού, και κυρίως στην αξιολόγηση των μαθησιακών αποτελεσμάτων που θα μπορούσε να έχει μια τέτοια παρέμβαση.

Συζήτηση – Συμπεράσματα

Τα αποτελέσματα της παρούσας μελέτης φαίνεται να οδηγούν στη διαπίστωση ότι τα φόρουμ συζήτησης του ΕΑΠ, παρότι θεωρητικά συνιστούν βασικά εργαλεία υποστήριξης της εξ αποστάσεως μάθησης (Baxter & Haycock, 2014· Du et al., 2022), στην πράξη δεν αξιοποιούνται με τρόπο που να αναδεικνύει την εκπαιδευτική και κοινωνική τους δυναμική. Όπως και σε προηγούμενες μελέτες (Μπαγγέα κ.συν., 2022· Βλαχοπάνου & Παπαδάκης, 2019), ο ρόλος τους με βάση τις απόψεις των φοιτητών/τριών εμφανίζεται κυρίως πληροφοριακός και ενημερωτικός, ενώ η χρήση τους παραμένει παθητική με έμφαση στην άντληση πληροφοριών, ανακοινώσεων, οδηγιών και υλικού από τους ΣΕΠ και τους συντονιστές/στριες.

Από την άλλη μεριά και παρά την αναγνώριση των εκπαιδευτικών, οργανωτικών και κοινωνικών πλεονεκτημάτων των ασύγχρονων διαδικτυακών συζητήσεων (Decker & Beltran, 2016· Torres & Statti, 2024· Nandi et al., 2012), η κοινωνική διάσταση της συμμετοχής σε αυτές –η οποία στη διεθνή βιβλιογραφία θεωρείται κεντρική για τη διαμόρφωση κοινότητας μάθησης (Decker & Beltran, 2016)– δεν καλύπτεται μέσα από τα τυπικά φόρουμ του ΕΑΠ. Μεταφέρεται σε άτυπες ομάδες επικοινωνίας διαφόρων ΜΚΔ, οι οποίες προσφέρουν ένα πλαίσιο οικειότητας, αμεσότητας και συναισθηματικής ασφάλειας που απουσιάζει από τα επίσημα φόρουμ, τα οποία προσλαμβάνονται από τους φοιτητές/τριες ως επιτηρούμενα, ανοίκεια και απρόσωπα (Μυστακίδου & Κολοκυθά, 2017· Βλαχοπάνου & Παπαδάκης, 2019). Ωστόσο, ακόμη και σε αυτές τις ομάδες, η παρουσία των «σιωπηλών παρατηρητών», η οποία έχει συζητηθεί και καταγραφεί στη διεθνή βιβλιογραφία (Brunton et al., 2022· Fehrman & Watson, 2021; Kim & Ketenci, 2019) εξακολουθεί να είναι εμφανής. Το γεγονός αυτό, σε συνδυασμό με την απουσία σαφών κινήτρων ή αναγκαιότητας συμμετοχής, αποδυναμώνει τη δυνατότητα του φόρουμ να λειτουργήσει ως εργαλείο αυθεντικής αλληλεπίδρασης. Οι βασικοί ανασταλτικοί παράγοντες που

εντοπίστηκαν (έλλειψη χρόνου, διστακτικότητα λόγω έκθεσης, περιορισμένη συμμετοχή συμμετοχών, απουσία ξεκάθαρων οφελών και καθοδήγησης) επιβεβαιώνουν τα ευρήματα προηγούμενων μελετών (Μυστακίδου & Κολοκυθά, 2017; Μπαγγέα κ. συν., 2022; Βλαχοπάνου & Παπαδάκης, 2019; Alzahrani, 2016· Fehrman & Watson, 2021· Griffin & Roy, 2022· Salter & Conneely, 2015).

Ενδιαφέρον παρουσιάζει η εν πολλοίς αρνητική ή με αρκετές ενστάσεις στάση των φοιτητών/τριών απέναντι στην υποχρεωτικότητα και την αξιολόγηση της συμμετοχής στα φόρουμ. Παρότι η βιβλιογραφία υποδεικνύει ότι η βαθμολόγηση μπορεί να λειτουργήσει ενισχυτικά τουλάχιστον ως προς την αύξηση της αλληλεπίδρασης (Alzahrani, 2016· Du et al., 2022· Fehrman & Watson, 2021), η παρούσα μελέτη αποκαλύπτει μια πιο σύνθετη πραγματικότητα. Η πλειονότητα των φοιτητών/τριών της ΕΚΠ65 του ΕΑΠ στέκεται επιφυλακτική και ως έναν βαθμό απορριπτική ως προς την προοπτική αξιολόγησης, επικαλούμενη τον αυξημένο φόρτο εργασίας, το άγχος και την αδυναμία καθολικής συμμετοχής. Ωστόσο, για μία μερίδα σπουδαστών/στριών, η συμμετοχή θα μπορούσε υπό ορισμένες προϋποθέσεις (σαφή κριτήρια, μικρή βαρύτητα, σύνδεση με τη διδακτέα ύλη) να αξιοποιηθεί με εκπαιδευτικό όφελος, αν πραγματοποιούνταν εστιασμένες μικροπαρεμβάσεις. Πιο συγκεκριμένα, οι προτάσεις των φοιτητών/τριών, εκ των οποίων κάποιες επισημαίνονται και στη συναφή βιβλιογραφία, θα μπορούσαν να διακριθούν σε τρεις κύριους άξονες: (α) Οργανωτικές παρεμβάσεις, όπως η ανάθεση της διαχείρισης του φόρουμ σε έναν ή περισσότερους ειδικούς ΣΕΠ ανά ΘΕ, η παροχή σαφών οδηγιών χρήσης και η καθοδήγηση τόσο των διδασκόντων, όσο και των φοιτητών/τριών στην αξιοποίηση των φόρουμ ως εργαλείων αλληλεπίδρασης (Fehrman & Watson, 2021· Alzahrani, 2016· Salter & Conneely, 2015· Kipling et al., 2023). (β) Εκπαιδευτικές παρεμβάσεις, οι οποίες αφορούν τη σύνδεση του φόρουμ με την εβδομαδιαία μελέτη και τις δυσκολίες κατανόησης της εξεταστέας ύλης –ένα αίτημα που συνδέεται με την ανάγκη ενεργοποίησης του γνωστικού δυναμικού των φοιτητών (Nandi et al., 2012· Kipling et al., 2023· Shaw & Irwin, 2017). (γ) Τεχνολογικές αναβαθμίσεις, προκειμένου το περιβάλλον των φόρουμ να αποκτήσει στοιχεία φιλικότητας, διαδραστικότητας και λειτουργικότητας (όπως ειδοποιήσεις, θεματικά "δωμάτια", χρήση ψευδωνύμου) παρόμοια με αυτά των κοινωνικών δικτύων (Brunton et al., 2022· Mohebi, 2023· Torres & Statti, 2024).

Με βάση τις εμπειρικές αυτές διαπιστώσεις, οι προτάσεις πολιτικής που θα μπορούσαν ενδεχομένως να υιοθετηθούν από το ίδρυμα για την ουσιαστική αναβάθμιση της χρήσης των φόρουμ περιλαμβάνουν: Καταρχήν την αποφυγή της λήψης οριζόντιων ή γενικευμένων μέτρων υποχρεωτικότητας ή αξιολόγησης της συμμετοχής των φοιτητών/τριών στα φόρουμ, μέχρι να διαπιστωθούν τεκμηριωμένα τα όποια μαθησιακά τους οφέλη. Κατά δεύτερο, την σχεδίαση και υλοποίηση πιλοτικών πειραματικών παρεμβάσεων εστιασμένων στην εφαρμογή διαφοροποιημένων προτύπων ενσωμάτωσης της χρήσης των φόρουμ στη μαθησιακή διαδικασία, συνδέοντας την εκπαιδευτική χρήση με συγκεκριμένες δραστηριότητες και αξιολογώντας το μαθησιακό όφελος, το κόστος αλλά και τις ψυχοκοινωνικές επιπτώσεις. Κατά τρίτο, την υιοθέτηση των προτάσεων των φοιτητών/τριών ως προς τη θέσπιση ενός διακριτού ρόλου «ΣΕΠ-συντονιστή φόρουμ», τον τεχνολογικό εκσυγχρονισμό των λειτουργιών των φόρουμ και την ήπια, αλλά στοχευμένη και καθοδηγούμενη αξιοποίησή τους στη μαθησιακή διαδικασία. Η ανάλυση ανέδειξε επίσης τη σημασία της σταδιακής εξοικείωσης των φοιτητών/τριών με τα φόρουμ, στοιχείο που μπορεί να ενισχυθεί μέσα από στοχευμένες δράσεις ενημέρωσης και καθοδηγούμενης χρήσης από τα πρώτα έτη σπουδών. Η ενσωμάτωση τέτοιων πολιτικών θα μπορούσε να αποτελέσει κρίσιμο παράγοντα για την ενίσχυση της συμμετοχής και τη βέλτιστη παιδαγωγική αξιοποίηση των φόρουμ στο σύνολο του προγράμματος σπουδών.

Βιβλιογραφικές Αναφορές

- Alzahrani, M. G. (2016). Dimensions affecting student participation in online discussion forums: A review of literature and a current investigation. *International Journal of Instructional Technology and Distance Learning*, 13(10), 29-46.
- Alzahrani, M. G. (2017). The Effect of Using Online Discussion Forums on Students' Learning. *Turkish Online Journal of Educational Technology-TOJET*, 16(1), 164-176.
- Baxter, J. A., & Haycock, J. (2014). Roles and student identities in online large course forums: Implications for practice. *The International Review of Research in Open and Distributed Learning*, 15(1), pp. 20-40.
- Βλαχοπάνου, Π. & Παπαδάκης, Σ. (2019). Ο ρόλος των μέσων κοινωνικής δικτύωσης στη συνεργατική μάθηση και στην επίδοση φοιτητών εξ αποστάσεως εκπαίδευσης. *Ανοικτή Εκπαίδευση: το περιοδικό για την Ανοικτή και εξ Αποστάσεως Εκπαίδευση και την Εκπαιδευτική Τεχνολογία*, 15(2), 124-143.
- Brunton, R., MacDonald, J., Sugden, N., & Hicks, B. (2022). Discussion forums: A misnomer? Examining lurkers, engagement and academic achievement. *Australasian Journal of Educational Technology*, 38(5), 27-44.
- Bryman, A. (2016). *Social research methods*. Oxford University Press.
- Creswell, J. W., & Clark, V. L. P. (2017). *Designing and conducting mixed methods research*. Sage publications.
- Creswell, J. W., Plano Clark, V. L., Gutmann, M. L., & Hanson, W. E. (2003). Advanced mixed methods research designs. In A. Tashakkori & C. Teddlie (Eds.), *Handbook of mixed methods in social and behavioral research* (pp. 209–240). Sage.
- Da Silva, L. F. C., Barbosa, M. W., & Gomes, R. R. (2019). Measuring participation in distance education online discussion forums using social network analysis. *Journal of the Association for Information Science and Technology*, 70(2), 140-150.
- Decker, J., & Beltran, V. (2016). Graduate students' perceptions of the benefits and drawbacks of online discussion tools. *International Journal of Online Pedagogy and Course Design (IJOPCD)*, 6 (1), 1–12. doi:10.4018/ijopcd.2016010101
- Du, Z., Wang, F., Wang, S., & Xiao, X. (2022). Enhancing learner participation in online discussion forums in massive open online courses: the role of mandatory participation. *Frontiers in psychology*, 13, Article:819640, pp. 1-12.
- Fehrman, S., & Watson, S. L. (2021). A systematic review of asynchronous online discussions in online higher education. *American Journal of Distance Education*, 35(3), 200-213.
- Gasmi, A. A. (2022). Through the Lens of Students: How Online Discussion Forums Affect Students' Learning. *International Journal of Technology in Education*, 5(4), 669-684.
- Griffin, L., & Roy, J. (2022). A great resource that should be utilised more, but also a place of anxiety: student perspectives on using an online discussion forum. *Open Learning: The Journal of Open, Distance and e-Learning*, 37(3), 235-250. DOI: 10.1080/02680513.2019.1644159
- Kagklis, V., Karatrantou, A., Tantoula, M., Panagiotakopoulos, C. T., & Verykios, V. S. (2015). A learning analytics methodology for detecting sentiment in student fora: A Case Study in Distance Education. *European Journal of Open, Distance and E-learning*, 18(2), 74-94.

- Κεσσανίδης, Σ., & Παπασταματίου Ν. (2011). Ασύγχρονες ψηφιακές συζητήσεις στην εκπαιδευτική διαδικασία. (Ανακοίνωση) 6ο Διεθνές Συνέδριο για την Ανοικτή και Εξ Αποστάσεως Εκπαίδευση, Τόμος Α, (σελ 480-492), Λουτράκι.
- Kim, M. K., & Ketenci, T. (2019). Learner participation profiles in an asynchronous online collaboration context. *The Internet and Higher Education*, 41, 62–76. doi:10.1016/j.iheduc.2019.02.002
- Kipling, R. P., Stiles, W. A., de Andrade-Lima, M., MacKintosh, N., Roberts, M. W., Williams, C. L., Wootton-Beard, P.C. , & Watson-Jones, S. J. (2023). Interaction in online postgraduate learning: what makes a good forum? *Distance Education*, 44(1), 162-189. DOI: 10.1080/01587919.2022.2150391
- Μπαγγέα, Χ., Μαυροειδής, Η. & Κουνατίδου, Θ. (2022). Ο ρόλος των διαδικτυακών μαθησιακών κοινοτήτων για την ενίσχυση της μαθησιακής διαδικασίας στην εξΑΕ . *Ανοικτή Εκπαίδευση: το περιοδικό για την Ανοικτή και εξ Αποστάσεως Εκπαίδευση και την Εκπαιδευτική Τεχνολογία*, 18(1), pp. 255-274.
- Μυστακίδου, Μ., & Κολοκυθά, Μ. (2017). Μελέτη περίπτωσης των κλειστών ομάδων στο Facebook των μεταπτυχιακών φοιτητών του ΕΑΠ της ακαδημαϊκής χρονιάς 2014-2015. Στο Α. Λιοναράκης, Σ. Ιωακειμίδου, Μ. Νιάρη, Γ. Μανούσου, Τ, Χαρτοφύλακα, Σ, Παπαδημητρίου & Α. Αποστολίδου (Επιμ.), 9ο Διεθνές Συνέδριο για την Ανοικτή και Εξ Αποστάσεως Εκπαίδευση: Ο Σχεδιασμός της Μάθησης (Τόμος 9, Αρ. 2Α, 1-13). ΕΑΠ & ΕΔΑΑΕ. <https://doi.org/10.12681/icodl.1106>
- Mohebi, L. (2023). Students' Online Engagement and Usage of Discussion Boards on Blackboard: A Study from the UAE. *Journal of Educators Online*, 20(3), 1-15. <https://zuscholars.zu.ac.ae/works/6028>
- Nandi, D., Hamilton, M., & Harland, J. (2012). Evaluating the quality of interaction in asynchronous discussion forums in fully online courses. *Distance Education*, 33(1), 5-30. <https://doi.org/10.1080/01587919.2012.667957>
- Salter, N. P., & Conneely, M. R. (2015). Structured and unstructured discussion forums as tools for student engagement. *Computers in Human Behavior*, 46, 18-25.
- Shaw, C. S., & Irwin, K. C. (2017). Forum quality or quantity: What is driving student engagement online? *Online Journal of Distance Learning Administration*, 20(3), 1-30. <https://www.learntechlib.org/p/188479/>
- Torres, K. M. & Statti, A. (2024) Exploring the Impact of Online Discussion Forums in an EdD Program. *Midwest Journal of Education*, 1(1), 39-51. <https://doi.org/10.69670/mje.1.1.5>

Όροι Έκδοσης, Πνευματικά Δικαιώματα και Ακαδημαϊκή Δεοντολογία

Η παρούσα έκδοση περιλαμβάνει τις εισηγήσεις που παρουσιάστηκαν στο πλαίσιο των εργασιών του Συνεδρίου. Οι απόψεις που διατυπώνονται στα κείμενα είναι αποκλειστικά προσωπικές απόψεις των συγγραφέων και δεν εκφράζουν απαραίτητα τις θέσεις της Οργανωτικής ή της Επιστημονικής Επιτροπής.

Ευθύνη Συγγραφέων & Πνευματικά Δικαιώματα: Κάθε συγγραφέας φέρει την πλήρη και αποκλειστική ευθύνη για το περιεχόμενο του κειμένου του. Οι συγγραφείς εγγυώνται ότι τα κείμενά τους αποτελούν προϊόν πρωτότυπης επιστημονικής εργασίας και ότι έχουν εξασφαλίσει όλες τις απαραίτητες γραπτές άδειες για τη χρήση υλικού (εικόνες, διαγράμματα, εκτενή αποσπάσματα κ.λπ.) που υπόκειται σε πνευματικά δικαιώματα τρίτων.

Χρήση Τεχνητής Νοημοσύνης (TN): Στο πλαίσιο της ακαδημαϊκής ακεραιότητας, οι συγγραφείς δηλώνουν ότι η χρήση εργαλείων Παραγωγικής Τεχνητής Νοημοσύνης (GenAI), όπου αυτή πραγματοποιήθηκε, περιορίστηκε αποκλειστικά σε υποστηρικτικό επίπεδο (π.χ. γλωσσική επιμέλεια, οργάνωση δομής). Η τελική επιστημονική κρίση, η επαλήθευση των πηγών και η αυθεντικότητα των συμπερασμάτων παραμένουν αποκλειστική ευθύνη των φυσικών προσώπων-συγγραφέων.

Οι επιμελητές/τριες της έκδοσης και οι διοργανωτές του Συνεδρίου δεν φέρουν καμία ευθύνη για τυχόν παραβιάσεις πνευματικών δικαιωμάτων τρίτων ή για την επιστημονική ακρίβεια των στοιχείων που παρατίθενται από τους συγγραφείς.